

TEMIDA
Decembar 2013, str. 149-160
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1304149S
Pregledni rad

Rodne implikacije nepismenosti: dimenzija nepismenosti i njene žrtve

MARIJANA ŠULEIĆ*

*K*ada se govori o ljudskim pravima u društvu u kakvom živimo danas, pojmovi ženskog identiteta i ženskih ljudskih prava zauzimaju značajan prostor u različitim teorijskim raspravama. Jedan od razloga zbog kojeg su takvi pojmovi i dalje prisutni je neravnopravan položaj žena u kontekstu rodni režima. Kada uzmemo u obzir različite kontekste u kojima žive žene, poput udaljenosti od centra, marginalizovane pozicije u nekim slučajevima i vrlo loše slike obrazovanja, preuzimanje odgovornosti za izgradnju stabilnog identiteta postaje jedno od najvažnijih pitanja. Prema izveštajima UNESCO iz 2007. godine, svaka četvrta žena trpi posledice nepismenosti, koje su dublje i značajnije što je oblast u kojoj žene žive nerazvijenija (UNESCO, 2007). Uprkos uložnim naporima, obrazovanje još uvek ne zauzima značajno mesto u raspravama koje se vode u političkim krugovima. Situacija postaje još komplikovanija kada se nedostatak rodne osetljivosti u obrazovnim politikama i stereotipi o ženskim ulogama u društvu, povežu sa nejednakošću po pitanju dostupnosti obrazovanja, naročito između ruralnih i urbanih područja. U takvim okolnostima, pismenost i obrazovanje postaju najznačajnije komponente u izgradnji stabilnog identiteta, što uključuje spremnost žena da prihvate odgovornost za različite uloge koje im društvo nameće.

Ključne reči: pismenost, rodna nejednakost, obrazovanje

* Marijana Šuleić je andragoškinja, završava magistarsku tezu u Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije na Univerzitetu u Sarajevu. E-mail: marijana.suleic@gmail.com

Uvod

Osnovna ideja rada je da utvrdi na koji način dimenzija nepismenosti oblikuje ženski subjekt u savremenom društvu. U radu će biti prikazano kako pojam nepismenosti učvršćuje patrijarhalno postavljene vrednosti, čiji mehanizmi i danas opstaju, stavljajući ženski subjekt u dobro poznatu poziciju „drugosti“. U radu će se problematizovati pitanje rodne (ne)jednakosti koju nepismenost produbljuje, a u vezi sa tim i bliže objasniti pojam „privatnog“, koji kroz produkciju tradicionalnog, mitove, običaje i druge oblike reprezentacije, produbljuje osećanje pripadnosti kolektivitetu i onemogućava aktivno učestvovanje svih pripadnika/ca zajednice u donošenju odluka. Cilj rada je da pokuša da objasni kako dolazi do preplitanja pozicije identiteta (društveno nametnute uloge) sa pozicijom subjektiviteta i kakav je udeo obrazovanja u ovome. U tom smislu, postavlja se pitanje da li subjekt, u ovom slučaju ženski, može zadržati minimum unutrašnje distance prema društvenim mehanizmima koji ga oblikuju? (Žižek, 2007: 194)

Nepismenost u službi patrijarhata

Kako je obrazovanje i pravo na obrazovanje jedna od osnovnih komponenti kvaliteta života, važno je pozabaviti se njegovim uticajem na formiranje ženskog subjekta. U fokusu rada je patrijarhalna matrica i raspodela društvenih uloga u skladu sa njom. Kako Martha Nussbaum ističe, običaji i politička organizacija odlučuju o tome ko ima prednost kada je u pitanju ostvarivanje prava koja određuju kvalitet života i utiču na formiranje identiteta, a u skladu sa tim i na preuzimanje različitih društvenih uloga (Nussbaum, 2008-2009). Ovde treba imati u vidu da nekritičko prihvatanje određenih kulturnih posebnosti, može voditi uvažavanju opresivnih radnji koje se često vrše nad ženama.

U zavisnosti od razvijenosti zemlje, raste i stopa pismenosti, odnosno nepismenosti, a veći deo nepismenog stanovništva, u proseku, čine žene. Kao što navodi Nussbaum: „Mnogo je manja verovatnoća da žene čitaju i pišu. U Južnoj Aziji, stopa pismenosti žena je u proseku 50% u odnosu na muškarce. U nekim zemljama, ta stopa je i dalje niža: Nepal, 35%; Sijera Leone, 32%; Sudan, 27%; Avganistan, 32%. Dve trećine nepismenih ljudi na svetu čine žene“ (Nussbaum, 2008-2009: 86).

Ovakvo stanje stvari se neminovno odražava na mogućnosti koje, osobe koje ne poseduju bazičnu pismenost, imaju u društvu. Nepismenost nije jednoznačna, ona otvara brojna nova pitanja koja često ostaju bez odgovora. Nepismenost problematizuje pitanje dublje povezanosti ženskog subjekta sa privatnom sferom života.

Popis stanovništva Jugoslavije iz 1991. godine govori o procentualno većoj nepismenosti žena koje žive na selu, u odnosu na one koje žive u gradu. Svaka peta žena na selu je nepismena, dok je u gradu svaka dvadeseta nepismena. Tri četvrtine od ukupnog broja nepismenih žena zapravo živi na selu. Iz popisa se takođe može videti da je nepismenost bila i problem nejednakosti žena, što potvrđuju i podaci koji pokazuju da 80,4% od ukupnog broja nepismenih osoba čine žene (Perazić, Belić, 1997).

Ukoliko se uporede podaci iz popisa od 1991. do 2002. godine, uočava se trend smanjenja stope nepismenosti, međutim, i dalje je visok stepen nepismenosti ženske populacije u odnosu na zemlje Evropske Unije. Procenat stanovništva bez školske spreme, starosti preko 15 godina je smanjen sa 9,5% na 5,6%, međutim, prema popisu iz 2002. godine 45,7% osoba ima završenu samo osnovnu školu.

Prema ovom popisu 3,5% osoba je potpuno nepismeno, ukoliko su kriterijumi pismenosti završena tri razreda škole ili sposobnost osobe da napiše ili pročita kraći tekst u vezi sa svakodnevnim životom. Obrazovni minimum, odnosno završenu samo osnovnu školu ili manje od toga ima 52,1% žena. Ukoliko se upoređuje seosko i gradsko stanovništvo, uočava se da su žene u gradu i dalje tri puta nepismenije od muškaraca, dok su žene na selu nepismenije od muškaraca čak četiri puta (Medić, Popović, Milanović, 2008).

Tabela 1: *Obrazovna struktura stanovništva u Srbiji prema polu (2002)*¹

Stepen obrazovanja	Muškarci	Žene
Nepismeni	2,5%	8,6%
Bez osnovne škole	13,5%	18,8%
Sa završenom osnovnom školom	23,0%	24,7%
Sa srednjom školom	46,1%	36,4%
Sa visokim obrazovanjem	12,2%	9,9%

¹ Tabela preuzeta iz Nacionalnog izveštaja o razvoju i stanju obrazovanja i učenja odraslih u Srbiji koji je urađen od strane ekspertske grupe Ministarstva prosvete Republike Srbije, priređen za štampu, podnet 2008. godine UNESCO-u za Confintea VI (Šesta međunarodna konferencija o obrazovanju odraslih), Projekat LLLA–Lobiranje za obrazovanje i učenje odraslih.

Upoređivanjem podataka iz popisa stanovništva 2002. i 2011. godine, uočava se pad stope nepismenosti za 45,28%. Međutim, statistički profil nepismene osobe prema popisu iz 2011. prikazuje ženu, starosti 71,5 godina koja živi na selu. Podaci koji govore o nepismenosti u odnosu na nacionalnu pripadnost i rod/pol, pokazuju višu stopu nepismenosti ženske populacije u svim nacionalnim podgrupama. Isti rezultati se dobijaju i ukoliko se u razmatranje uzme kompjuterska (ne)pismenost u odnosu na rod/pol. Kompjuterski nepismenih je 51,01%, od čega 53,20% čine žene, dok je muškaraca 48,65% (Školska sprema, pismenost i kompjuterska pismenost, 2013). Iako se posljednjih godina uočava trend smanjenja stope nepismenosti, ona je i dalje veoma izražena kod ženske populacije koja živi na selu i čije su svakodnevne aktivnosti definisane, pre svega, privatnom sferom života.

Iako je privatna sfera važna za ljudsko postojanje, ono kroz šta se ljudska sloboda najintenzivnije ispoljava, odnosi se na aktivnosti koje obavljamo u kolektivnom, učestvujući u javnoj sferi života. Zato obrazovanje spada u jednu od najvažnijih komponenti ljudskog razvoja i rasta (Ackelsberg, Lyndon Shanley, 2008). Kako navodi Šnaper obrazovanje predstavlja proces: „kojim pojedinac, rođen u određenom društvu, interiorizuje njegove zahteve, stiče, uči zajedničke vrednosti i usvaja norme ponašanja kojima se održava kolektivitet. Ovi pojmovi omogućuju da se analizira društveno konstruisana sposobnost ljudi da kroz obrazovanje – u širokom smislu reči – uče načine učestvovanja u zajedničkom, tj. nacionalnom životu“ (Šnaper, 1996: 50).

Ne omogućiti ženama da ravnopravno učestvuju u obrazovnom procesu i tako, između ostalog, zadovolje bazične sazajne potrebe, značilo bi sprečiti ih da nesmetano prođu kroz proces socijalizacije, u najširem smislu reči. One tako ostaju zarobljene u privatnoj sferi, koja nagoveštava distinkciju javno-privatno, a koja nikako ne može ostati rodno neutralna. Još je Aristotel javnu sferu postavio nasuprot privatne i definisao je kao područje moći i dominacije. Privatnom sferom, prema Aristotelu, upravlja moralni princip (Ackelsberg, Lyndon Shanley, 2008). Tako su žene, poistovećujući se sa privatnom sferom i preuzimajući princip moralnosti nametnut od strane patrijarhata, kroz istoriju, ostale uskraćene, ujedno i nezainteresovane za učešće u javnoj sferi života.

Ovako nešto uočljivo je i kod Jean-Jacques Rousseau-a koji u tekstu "Emile", govoreći o moralnom obrazovanju, pravi vrlo značajnu rodnu diferencijaciju. Kada govori o obrazovanju dečaka, Rousseau ističe usmerenost na razvoj čvrstine, nezavisnosti i autonomije, dok je za obrazovanje devojčica značajno da budu vaspitane kroz princip zavisnosti, kako bi njihovo ponaša-

nje moglo biti modifikovano prema društvenim očekivanjima. U razlikama u vaspitanju i rodnoj nejednakosti na kojoj je insistirao, Rousseau je video neophodne elemente porodične stabilnosti, koju je smatrao osnovom šire društvene stabilnosti (Ackelsberg, Lyndon Shanley, 2008).

Sušтина ovog pristupa bazirana je na biološkim razlikama koje produbljuju rodnu nejednakost i učvršćuju pretpostavku da osobe, u zavisnosti od pola, moraju imati različite potrebe i očekivanja. Ženski subjekt, u smislu izbora ponuđenih društvenih uloga, neminovno je doveden u potčinjen položaj i biva višestruko zavistan od muških članova porodice. Procenat nepismenosti ženske populacije, naročito u ruralnim područjima i zemljama u razvoju, navodi na zaključak da nepismenost učvršćuje patrijarhalno postavljene vrednosti i produbljuje stereotipe i predrasude prema ženskom subjektu, dok društvo čini vrlo spore pomake na putu do promene.

Nepismenost i rodna nejednakost

Nepovoljna slika nivoa obrazovanosti, odnosno veliki procenat nepismenih žena u zemljama u razvoju i ruralnim sredinama još jedna je potvrda neravnopravnosti žena u kontekstu rodnih režima.

Nepismenost može imati različite, pre svega negativne, posledice po privredu jedne zemlje. Ona se može posmatrati i u kontekstu ličnog svojstva, kao lični nedostatak, koji utiče na društvo u širem smislu i doprinosi lošem kvalitetu života. Razlike među socijalnim grupama se takođe mogu posmatrati kroz prizmu (ne)pismenosti, pa tako rasprostranjenost pismenosti među stanovništvom može biti dobar pokazatelj socijalne uključenosti, odnosno isključenosti pojedinih društvenih grupa (Perazić, Belić, 1997).

Socijalna uključenost i učešće žena u donošenju odluka o za njih važnim pitanjima, velikim delom zavise od nivoa obrazovanosti. Sa druge strane, postavlja se pitanje koliko obrazovanje, koje je pretpostavka individualnog i društvenog oslobađanja, zaista uspeva da otkloni posledice koje nepismenost proizvodi? Ukoliko je obrazovni sistem konstruisan tako da učvrsti već postojeću društvenu matricu, da li obrazovanje ostavlja prostor da se, na subjektivnom nivou, prevaziđe društvena uloga koja je patrijarhatom dodeljena? Prema Moler Okin: „Ako rodni sistem uzmemo kao primer, ako je porodica zasnovana na zakonu i običaju muške dominacije i ženskog potčinjavanja i zavisnosti, ako religija stvarno govori o istoj hijerarhiji i pojačava je mističkim i

svetim značenjem muškog Boga, i ako obrazovni sistem ne samo da isključuje žene iz svojih najviših sfera već kao nepobitnu istinu utvrđuje isti intelektualni temelj patrijarhata, mogućnosti razvijanja konkurentske ideologije o polu i polnom sistemu biće prilično ograničene“ (Moler Okin, 1998: 401).

Rodne razlike se pod ovakvim okolnostima, vrlo teško mogu poštovati. Mehanizmi dominacije, regulisanja, hijerarhije i kontrole, na kojima počiva društveni sistem, nije jednostavno zaobići. Kako Foucault ističe „...moć disciplinovanja postaje „integrisani“ sistem, iznutra povezan sa strukturom i ciljevima aparata u kojem deluje“ (Foucault, 1997: 201). Ako se držimo nepismenosti, ona gradi subjekt koji poseduje unapred potvrđenu poziciju, regulisanu privatnom sferom života, u kojoj je iznova potčinjen. Kada se govori o ljudskoj produktivnosti i porodičnom životu, termin koji se često koristi je „privatnost“ , što samo potvrđuje koliko je duboko pitanje moći odredilo čitav ovaj diskurs (Ackelsberg, Lyndon Shanley, 2008).

Ženski subjekt se teško može odreći privatne sfere i porodičnog života. Posledice takvog odricanja skoro da su nemoguće, kako zbog specifičnosti pristupa u socijalizaciji devojčica, tako i zbog produbljanja stereotipa i društvene osude. Kada se u privatnu sferu umeša nepismenost, nemogućnost ličnog rasta i razvoja biva udvostručena. Tada možemo govoriti i o višestrukoj diskriminaciji žena.

Pravila i norme koje se koriste za normalizaciju društvene prakse, nisu lako uočljive, pa postaju приметne i jasne tek kroz negativne posledice koje proizvode u odnosu na određenu društvenu grupu (Butler, 2005: 179). Posledice nepismenosti, sa aspekta društvene uloge ženskog subjekta, dobijaju vrlo široke razmere. One su prisutne u svim oblastima društvenog i privatnog života. Nepismenost onemogućava učešće u javnoj sferi života, otežava pristup zdravstvenoj zaštiti, konkursima za posao, dovodi do nemogućnosti obezbeđivanja boljeg položaja dece.

Probuditi svest o obrazovnim potrebama žena koje žive udaljene od „centra“, vrlo je teško. Dominantni stereotipi društvene sredine otežavaju kritičko mišljenje po pitanju društvene uloge. Čak i u razvijenim sredinama, koje su prihvatile dominantni diskurs o rodnoj ravnopravnosti, ne postoji jednostavan način da se izvrši uticaj na saznavnu komponentu koja pokreće potrebu za obrazovanjem. Kako Judith Butler ističe, regulativna operacija moći duboko prožima i biologizira rodni diskurs, pa je iz tog razloga vrlo teško vršiti bilo kakav uticaj u ovoj oblasti (Butler, 2005: 180).

U zavisnosti od nivoa obrazovanja, odnosno funkcionalne pismenosti, stavovi i mišljenja prema određenim pojmovima, koji čine naš svakodnevni život, a tiču se njegovog kvaliteta, veoma su različiti. Step (ne)pismenosti određuje sistem prihvaćenih i odbačenih vrednosti, na osnovu kojih se može zaključiti u kom pravcu se određena zajednica razvija. Ona se ovde pojavljuje kao indikator patrijarhalno postavljenog okvira, čime se otvara pitanje rodne (ne)jednakosti. Kako ističe Blagojević: „...Prava mera rodne jednakosti je ona koja se očitava u svakodnevnom životu, iako veoma često postoji fokus upravo na one indikatore koji su vezani za tzv. javnu sferu (zaposlenost žena ili učešće žena u političkom odlučivanju). Između nejednakosti u javnoj sferi i nejednakosti u privatnoj sferi postoji veoma jasna povezanost“ (Blagojević, 2008-2009: 417).

Bavljenje pitanjima od javnog značaja i preuzimanje „muškog“ modela ponašanja polako postaje jedini mogući način da se ženski glas čuje. Ženski subjekt koji, pod uticajem nepismenosti, deluje isključivo u okvirima privatne sfere života, ostaje zarobljen u svojoj društvenoj ulozi.

Mogućnost prevazilaženja društvene uloge kroz obrazovanje

Da bi se na adekvatan način moglo govoriti o značaju obrazovanja, kada je u pitanju ženski subjekt, neophodno je osvrnuti se na potrebe koje se zadovoljavaju u svakodnevnom životu. Potrebe su istorijski i civilizacijski fenomen i nijedan društveno značajan problem ne može biti adekvatno tretiran ukoliko se ne obuhvati njihov kontekst. Prema navodima Blagojević: „Na nivou svakidašnjeg života se zadovoljavaju potrebe svih pojedinaca i pojedinki. Od načina na koji će te potrebe biti zadovoljene, zavisi i kvalitet života. Ali, kako će potrebe biti definisane, zavisi ne samo do pojedinaca/ki, već i od konteksta i već samo njihovo određivanje je rodno obojeno i to utoliko više ukoliko je društvo više patrijarhalno“ (Blagojević, 2008-2009: 416).

Procenat nepismenih, naročito žena, često je pokazatelj sporog društvenog napretka. Obrazovanje, a samim tim i obrazovno-kulturne potrebe, moraju se sagledati u kontekstu šireg društvenog određenja i promena koje se dešavaju u svakodnevnom životu. Kako Devedžić ističe, obrazovanje je vrlo značajna komponenta u tranzicionim društvima kakva je Srbija, jer je uspelo da usmeri pokretljivost žena naviše, što je veliki potencijal, kako na individualnom planu, tako i na planu poboljšanja položaja žena u porodici i u širem društvenom kontekstu (Devedžić, 2006). „Podizanje nivoa obrazovanja i stope

pismenosti kod žena jedna je od najefikasnijih investicija za povećanje produktivnosti žena, kao i za unapređenje dobrobiti porodica i dece“ (OECD, 2008-2009: 34).

U pomenutom izveštaju OECD-a, u fokusu obrazovanja za žensku populaciju je ekonomska dimenzija i usklađenost sa tržištem rada. Savetovati devojčice u pogledu razvoja veština za određene poslove koji su trenutno aktuelni na tržištu rada, samo potvrđuje činjenicu da je žena „vidljiva“ jedino ukoliko je uključena u oblast javne sfere života. To je takođe jedini način borbe sa rasprostranjenim oblicima društvene moći.

Bez uključenosti u obrazovni proces teško se može govoriti o izgradnji ženskog identiteta, a još manje o eventualnoj subverziji u kontekstu rodne promenljivosti i neprihvatanja unapred datih uloga. Judith Butler dovodi u pitanje društvene pomake koji nastoje promeniti okolnosti u kojima se žena nalazi u trenutnom diskursu: „...valjalo bi razmotriti jalovost političkog programa koji teži radikalno preobraziti društvenu situaciju žena, a da prvo nije utvrdio je li kategorija žena društveno konstruisana na takav način da biti ženom znači po definiciji biti u potčinjenoj situaciji“ (Butler, 1999: 149).

Pretpostavka da je žena u patrijarhalnom društvu, bez obzira na njegov preobražaj, potčinjena, polako postaje osnova definisanja obrazovnih i svih ostalih politika. U okolnostima u kojima je procenat nepismenosti izuzetno visok, gde ne postoji razvijena funkcionalna pismenost, kada govorimo o ruralnim oblastima, gde su žene usmerene na preuzimanje uloga koje se u patrijarhalnom okruženju smatraju primerenim, a gde postoji isključenost žena kada su u pitanju najviše pozicije u obrazovanju, teško je ne govoriti o njihovoj potčinjenosti. Nacionalni plan ističe da rodna nejednakost skoro da ne postoji u većinskom stanovništvu, kada su u pitanju niži nivoi obrazovanja, ali da je poslednjih godina povećan broj neupisane ženske dece u osnovnu školu i da sve češće dolazi do prekidanja školovanja. Uzroke ovakvih problema najpre treba tražiti u siromaštvu (Nacionalni plan aktivnosti za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2007-2010).

Iako su žene, uslovno rečeno, marginalizovane, obrazovanje je nezaobilazna komponenta izgradnje pozitivnih implikacija ženskog identiteta i zauzimanja kritičkog odnosa prema društvenoj ulozi koja im je dodeljena. Kako Gusdorf ističe, postoji večna borba između osobenog identiteta i onoga što društvene okolnosti nameću. Individualnost je teško živeti u situaciji kada smo primorani/e da prođemo kroz proces socijalizacije, kako bismo zadovoljili/e,

na prvom mestu, bazične potrebe. Međutim, to ne treba da stvori iluziju da je nemoguće izgraditi identitet na sopstvenim principima (Gusdorf, 1991: 168).

Dostupnost i ukazivanje na značaj obrazovanja otvaraju mogućnost emancipacije, učešća u društvenom odlučivanju i promišljanju o ispravnosti i smislu takve participacije. Obrazovanje podiže svest o značaju uloge koju ženski subjekt ima u društvu, otvarajući mu perspektive za dalji razvoj karijere, porodičnog i individualnog života. U situaciji u kojoj je žena dostigla željeni nivo obrazovanja, ona stiče mogućnost svesnog i odgovornog preuzimanja društveno nametnutih pravila ponašanja, čak i kada su ta pravila eksplicitno postavljena.

Zaključak

Faktori koji utiču na formiranje ženskog subjekta pretežno zavise od kulturno uslovljenih vrednosti određene zajednice. Što je zemlja nerazvijenija, žene su više okrenute obavljanju tradicionalnih poslova, više vremena provode u privatnoj sferi, gde se i potvrđuje njihova društvena uloga. U takvim okolnostima i procenat nepismenosti je veći.

Žena je, ukoliko ovako posmatramo, izopštena iz javne sfere, pa je smisao njenog postojanja implicitno biologiziran. Ona postaje žrtva faktora nepismenosti, a posledice koje nepismenost sa sobom nosi otežavaju joj korišćenje osnovnih ljudskih prava (od zdravstvene zaštite, konkurisanja za posao, učešća u političkom životu, prava na razumevanje i čitanje ugovora koji se tiču vlasništva nad imovinom, do nesposobnosti da se prevaziđu društvene predrasude i diskriminacija) (Mertus, Mršević, Dutt, Flowers).

Obrazovanje omogućava sticanje određenih veština kako bi se delimično regulisala ekonomska dimenzija života, što ženama otvara prostor samostalnog odlučivanja i brige o sebi. Različitost pristupa u vaspitanju dečaka i devojčica, na taj način, bar delimično biva uklonjena, iako je rodna socijalizacija duboko ukorenjena, kako u vrednostima određene zajednice, tako i kroz formalno školski sistem koji je pretpostavka zagovaranja tih vrednosti.

Nepismenost porobljava identitet, čini ga nepromenljivim i onemogućava da identitet sagledamo kao proces neprekidnog stvaranja, odbacivanja starog, primanja novog, preispitivanja njegovog sadržaja ukoliko nas okolnosti na to navedu. Nepismenost zatvara mogućnost sagledavanja sebe iz perspektive drugog/druge, otežava procese rasta i razvoja, jer su sadržaji koje primamo uvek isti i iznova se prepisuju. Nepismenost oteževa izvesnu subver-

ziju društvene uloge i tako blokira preispitivanje postojećih i nastajanje novih dimenzija identiteta.

Literatura:

Ackelsberg A., Lyndon Shanley, M. (2008) Privatnost, javnost i moć. *Dijalog*, 3-4, str. 10-22.

Blagojević, M. (2008-2009) Rodni barometar u Crnoj Gori. U: M. Blagojević (ur.) *Rod i razvoj*. Sarajevo: Center for Interdisciplinary Postgraduate Studies, University of Sarajevo, str. 416-418.

Butler, J. (1999) Izvedbeni činovi i tvorba roda: esej iz fenomenologije i feminističke teorije. *Frakcije*, str. 149.

Butler, J. (2005) *Raščinjavanje roda*. Sarajevo: Šahinpašić.

Faucault, M. (1997) *Nadzirati i kažnjavati: Rođenje zatvora*. Beograd: Prosveta.

Gusdorf, G. (1991) *Auto-bio-graphie*. Paris: Edition Odile Jacob.

Moler Okin, S. (1998) Pravda i polni sistem. U: J. Kiš (ur.) *Savremena politička filozofija*. Sremski Karlovc – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zoran Stojanović, str. 401.

Medić, S., Popović, K., Milanović, M., (2008) *Nacionalni izveštaj o razvoju i stanju obrazovanja i učenja odraslih – Srbija*. Beograd: Društvo za obrazovanje odraslih.

Nussbaum, C. M. (2008-2009) Sex and Social Justice. U: U. Vlaisavljević (ur.) *Rod i politika*. Sarajevo: Center for Interdisciplinary Postgraduate Studies, University of Sarajevo, str. 86.

OECD (2008-2009) Gender and Sustainable Development: Maximising the economic, social and environmental role of women. U: M. Blagojević (ur.) *Rod i razvoj*. Sarajevo: Center for Interdisciplinary Postgraduate Studies, University of Sarajevo, str. 34.

Šnaper, D. (1996) *Zajednica građana – o modernoj ideji nacije*. Novi Sad – Sremski Karlovc: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Žižek, S. (2007) *Nedjeljivi ostatak: Ogled o Schellingu i srodnim pitanjima*. Zagreb: Demetra.

Internet izvori

Devedžić, M. (2006) *Rodne (ne)jednakosti iz demografske perspektive*, str. 65-87. Dostupno na: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0038-982X/2006/0038-982X0-602065D.pdf>, stranici pristupljeno 12.12.2011.

Mertus J., Mršević Z., Dutt M., Flowers N., *Ženska ljudska prava, praktična primena, Žensko ljudsko pravo na obrazovanje: Nepismenost i stereotipne polne uloge*. Dostupno na: <http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/feministicka94/>, stranici pristupljeno 12.12.2011.

UNESCO. *Školovanje napreduje, ali je nepismenost enormna*, 29. novembar, 2007. Dostupno na: <http://www.javno.com/hr-svijet/skolovanje> stranici pristupljeno 10.7.2010, stranici pristupljeno 15.12.2011.

Nacionalni plan aktivnosti za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2007-2010. Dostupno na: http://www.brandco.net/zgrp/pdf/4_dokumenti/drzavni/akta_Republike_Srbije/nacionalni_plan_aktivnosti.pdf, stranici pristupljeno 15.12.2011.

Perazić O., Belić J. (1997) *Pismenost u svetu i kod nas*. Republika, 161. Dostupno na http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/97/161/161_10.HTM, stranici pristupljeno 10.10.2013.

Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2011. u Republici Srbiji (2013) *Školska sprema, pismenost i kompjuterska pismenost*, Republički zavod za statistiku. Dostupno na: http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Popis%20stanovnistva%202011/Obrazovne_karakteristike.pdf, stranici pristupljeno 08.10.2013.

Gender implications of illiteracy: dimension of illiteracy and it's victims

In the society we live in today, when human rights are spoken about, the notions of female identity and of female human rights often occupy a large space in the various theoretical debates. One of the reasons for the continued prevalence of such notions is the unequal position of women in the context of gender politics. When we take into account the different contexts in which women live, such as distance from the center, a marginalized position in some cases and a very bad image of education, taking responsibility for building a stable identity becomes one of the most important questions. According to UNESCO reports in 2007, every fourth woman suffers from the consequences of illiteracy, which are more significant in rural areas (UNESCO, 2007). Education still does not have an important place in debates in political circles in spite of efforts invested. The situation becomes more complicated when the lack of gender sensitivity in educational policy and stereotypes about female roles in society are added to the existing state of inequality of availability of education, particularly the differences between rural and urban areas. In such circumstances, literacy and education are the most important components of building a stable identity, which includes willingness of women to accept responsibility for different roles that society imposes.

Key words: illiteracy, gender inequality, education